

Olvasósarok

Benedek György
Makai Péter Kristóf
Ausztrics Andrea
Győri Tamás

Komjáthy Zsuzsanna és Pataki Teréz (szerk.): Ott minden sokkal jobb, mint itt, cukor is van, méz is. Magyarországon élő bevándorlók meséi. Artemisszió Alapítvány. 2012. 48 p.

Benedek György

„Olyannak képzelem el az európai kulturális térséget, ahol a sokszínűség nem teher, hanem inkább az ihlet forrása. Egy nyitott kultúrának hinnie kell saját erejében, tudnia kell, hogy elég gazdag ahhoz, hogy más kultúrákat tápláljon, de mégis elég érzékenynek kell lennie ahhoz, hogy gazdagodjon más kultúrák hatásai által.”

(Bogyay Katalin nemzetközi szakállamtitkár
– A kultúrák közötti párbeszéd európai éve, 2008)

Az Artemisszió Alapítvány évek óta foglalkozik a migrációval, és figyelemfelkeltő programok, kiadványok, kutatások mellett konkrét segítő szolgáltatásokat is nyújt hazánkban élő, Európai Unión kívülről érkező bevándorlók számára. 2012-ben az Alapítvány által koordinált integrációs program¹ keretén belül, a program bevándorló résztvevőivel szoros együttműködésében született meg az *Ott minden sokkal jobb...* című kötet. A kiadvány születésének jellemző és fontos körülménye, hogy bár projekttermékről beszélünk, a projektnek nem célja volt a mesekönyv elkészítése, hanem mellékes hozadéka. Egy ötlet, s ennek bátor megvalósítása.

„BÁR AZ ERDŐN KERESZTÜL VEZETŐ ÚT HOSSZÚ VOLT ÉS VESZÉLYES,
TELE VÉRSZOMJAS VADÁLLATOKKAL, AZ ÖREGASSZONY A KÖVETKEZŐ
REGGELEN VETTE A BATYUJÁT, ÉS ÚTRA KELT.”

A hazánkba érkező, s letelepedni vágyó külföldiek számos nehézséggel szembesülnek. Túl az adminisztratív terheken, kihívást jelent a magyar társadalommal való kapcsolat kialakítása, akár a mindennapi kommunikáció szintjén is. Az Artemisszió Alapítvány integrációs projektje mentorálás, magyar nyelvi és interkulturális képzések és munkaerő-piaci programok révén sokoldalúan segíti a hazai munkaerőpiacon való eredményesebb érvényesülést, és a magyar környezetben, közösségekben való boldogulást. A beilleszkedés ugyanakkor nagyban

¹ A projekt – SANSZ, Program bevándorlók munkaerő-piaci integrációjáért. EIA 2011 /1.1.3. – az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával valósult meg. A kötetet illusztrálta Rajka Mária, a megvalósításban közreműködött a Civil Rádió, valamint az Artemisszió Alapítvány munkatársai, migráns ügyfelei és önkéntesei.

függ a magyar társadalom fogadókészségétől, nyitottságától is. És az érzékenyítést nem lehet elég korán kezdeni.

„ANYA, MI VAN A TAVON TÚL?”

A kötetben szereplő mesék olyan történetek, amelyeket a közreműködő bevándorlók a származási országukban, korábbi otthonukban ismertek meg, s amelyekhez valamilyen módon személyesen kötődnek, kapcsolódnak. A viszony minősége rövid bemutatkozó szövegekből derül ki. A pár szavas bemutatkozások közvetlenek, sőt, időnként kiszólnak, bölcs tanácsokat is osztogatnak az olvasónak („kerüld a csalást, és éld az életed, ami neked adatott”). A személyesség a mesekönyv misszióját szolgálja: felhívni a figyelmet a Magyarországon élő bevándorlók változatos kulturális hátterére, azok gazdagságára, mélységére, és árnyalni a bevándorlókról kialakult átlag-magyar elképzeléseinket, összességében pedig növelni elfogadásukat. Erre a mesekönyv műfaja különösen alkalmas: a mesék mondanivalóját, velejét általában helytől függetlenül, történelmi és kulturális háttértudás nélkül is értjük. Univerzalizitásuk mellett ugyanakkor jól érvényesül a mesék különleges táj-jellege, a kultúrák lenyomata, ami az értelmezésben nem gátol, viszont ízt, színt, izgalmat visz a történetbe. S ezzel részben meg is valósul a mesekönyv küldetése, és a kulturális különbözőség előnyként, és az „ihlet forrásaként” történő bemutatása.

A kötet tíz történetet tartalmaz. Ezek eredete, műfaja, hosszúsága, mind-mind eltér egymástól. Történetek olvashatunk Irán, Indonézia, Szenegál, Marokkó, Mexikó, Elefántcsontpart, Szerbia, és Oroszország területéről. Vannak közöttük neves szerzők által írtak (Branko Ćopić, Renny Yaniar), de a legtöbbjük valamilyen népmese, eredettörténet, legenda. Ami közös bennük, hogy migráns élet-helyzetű emberek választották, és ennek megfelelően, ha nem is mind, de jó néhányuk valamilyen módon erre a helyzetre reflektál. Megjelenik bennük a másik hely, és egy másik élet utáni vágy, sóvárgás, (*A parasztember az égbe megy*), majd az útnak indulás, nekirugaszkodás (*A bátor béka*), a vándorlás (*A kalmár és a papagáj, Abla Pokou hercegnő*), és az otthon szeretete is (*A siin otthona*).

„MERT MI MÁS VÁLASZTÁSA MARADHAT A HALANDÓNAK,
HA ŐSEI LELKE SZÓL HOZZÁ A VARÁZSLÓ SZÁJÁN KERESZTÜL?”

A szövegeket az esetek többségében a résztvevő bevándorlók fordították le eredeti nyelvről angolra, franciára, vagy spanyolra, és az így kapott, már egy fordításon átesett szövegeket önkéntesek ültették át magyarra. A kötetet szerkesztő Komjáthy Zsuzsanna feladata a szövegek egységesítése, vagy éppen a félig magyarul, félig oroszul íródott szöveg magyarra fordítása volt. A heroikus munka eredménye egyértelműen meggyőző, a szövegek jól olvashatóak, emellett élvezetesek, izgalmasak. A szövegek stílusa, műfaja olykor nagyon különböző: a ki-

mondottan gyermekmesének íródott *A bátor békát* egészen kisgyerekeknek, míg a súlyosabb, drámaibb történeteket inkább a szüleiknek ajánlanám. Ritkán ugyan, de előfordul, hogy egy-egy írás nehezen követhető fordulatokkal bír (*Abla Pokou hercegnő*), ahol az olvasónak nem csak a törzsek nevét, hanem a bonyolult rokonsági kapcsolatokat is követnie kell, vagy kellene tudnia – ilyen esetekben talán szerencsésebb lett volna lábjegyzetben leírni, mit takar például az anyaági örökösödési rendszer. A könyvben a nehezebb műfajú történetek vannak többségben, ami talán jól jelzi, mi az, amit igazán bemutatnának a bevándorlók a magyar olvasóknak: az eredetmítoszokat, legendákat, a fontos, gyerekkorban nagymamától hallott történeteket, amelyek identitásuk szimbólumaként, eredetük, létezésük magyarázójaként jelennek meg.

„...VÁLT MINDEN LÁTHATATLAN LÁTHATÓVÁ!”

A kötetet elsősorban közös olvasásra, beszélgetésre, közös gondolkodásra tudjuk ajánlani. Így tud igazán érvényesülni a mesekönyv küldetése, miszerint a gyerekek már kiskorukban megbarátkozzanak más kultúrák közvetlen jelenlétével, és ha majd elkezdi őket érdekelni, „vajon milyen lehet a világ odakinn”, ne félelemmel töltse el őket az ismeretlen, illetve az ismerősön túli terület, hanem kíváncsisággal és vágygal. Nem mellékesen, a hazánkba vándoroltakat ne gyanakvással szemléljék, hanem érdeklődéssel forduljanak feléjük. Ugyanígy, a kiadvány hasznos eszközként szolgálhat tanárok, nevelők számára is, az interkulturalitás témájának bevezetéséhez.

A kötet ékessége a történetekhez kapcsolódó illusztrációk: a gyermekmeséhez mesésebb, a satirikusabb történethez viccesebb, a komolyabb történetekhez szigorúbb, mélyebb képek társulnak. (A rajzokat Rajka Mária készítette.)

Érdeemes még pár szót szólni a könyvhöz tartozó CD-mellékletéről is: ezen a kötetben szereplő mesék eredeti nyelven, az őket választó bevándorlók előadásában hallhatók. A CD egy igazi kuriózum, a különböző kultúrák megismerése iránt elkötelezettek, valamint nyelvek szerelmeseinek ajánljuk. S bár nem színészekről van szó, azért lehet hallani egy-két izgalmas előadást.

A könyv jelenleg interneten érhető el, illetve tölthető le – <http://bevandorlok.artemisszio.hu/2012/downloads/Mesekonyv.pdf>. Kereskedelmi forgalomba nem került, kézben forgatható példány a nagyobb fővárosi könyvtárakban található belőle – érdemes utánajárni.

Torzalom és társadalom: európai szörnyszülöttek históriái

Anna Kérchy and Andrea Zittlau (eds): *Exploring the Cultural History of Continental European Freak Shows and 'Enfreakment'*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012. 291 p.

Makai Péter Kristóf

Az emberi test a világ legösszetettebb szerkezete, érzékenyen reagál a környezetére, ezért nem csoda, ha minden ötödik-hatodik gyerek valamilyen születési rendellenességgel jön a világra. Ezek nagy része ártalmatlan eltérés, amely életvitelünkben nem okoz komoly problémát, azonban minden száz születésből sajnos négy-öt csecsemőt súlyos elváltozás sújt. Némelyikük annyira szembeszökő, hogy történelmi távlatban gyakran vélték isteni büntetésnek, szüleikre a boszorkányság bélyegét sütötték, vagy a káros anyai gondolatoknak tulajdonították az elváltozásokat, míg manapság a természetellenes, káros, mérgező anyagokat tekintjük az első számú felelősnek ezekért az rendellenességekért. A szörnyszülöttek vagy *monstrumok* (angolban *freaks*) évszázadok óta igencsak megmozgatják a kulturális képzeletet; a Kérchy Anna és Andrea Zittlau által szerkesztett, nemzetközi szerzőgárda jegyezte tanulmánykötet pedig azt járja körül, hogy szűkebb (elsősorban közép-kelet-)európai pátriánkban miképp értelmezték az évszázadok során a szörnyűségesnek, furcsának, torznak ítélt testeket.

A kötet tizenhárom tanulmánya széles történelmi időszakot ölel fel, földrajzi tekintetben Franciaországtól Magyarországon át Oroszorszáig találkozhatunk a kötet középpontjában álló *enfreakment* vagyis az „eltorzítás”, a „torzszülöttképzés” kulturális folyamatának iskolapéldáival. Lapjain egyaránt nyerhetünk irodalom- és művészettörténeti betekintést a csernobili atomkatasztrófa után gombamód felbukkanó városi legendák világába, ahol a radioaktivitás pusztító hatását előszeretettel példázták mindenféle testi anomáliával született gyerekekkel (Eugenia Kuznetsova), és aprólékosan végigkutatott kultúrtörténeti elemzést a 17–18. századi, felvidéki misszionáriusok amerikai beszámolóiról, visszaemlékezéseiről, melyekben visszatérő figura a vallási képzetekkel átítatott, őrdögi indiánkép (Sz. Kristóf Ildikó). Lelkiismeretesen fölgöngyöltett, kényes kérdéseket boncolgató esettanulmány foglalkozik például két ún. *armless wonderrel*, vagyis kéz nélküli, csonka emberrel (Lucie Storchova), illetve Diderot-nak az irodalom és a filozófia határmezsgyéjén elhelyezkedő *D'Alembert álma* című művében felbukkanó torzszülöttek és képzelt szörnyetegek funkciójával és eszmei mondanivalójával is (Székési Dóra).

Szakmai szempontból a könyv szerzői a szűkebb értelemben vett fogyatékoságtudomány (*disability studies*) elméleti alapvetéseiből, elsősorban Rosemarie Garland-Thompson úttörő munkásságából kiindulva szemlélik elemzésük

tárgyat, ezért főképp a torz testiség megélt mindennapjait és társas, társadalmi beágyazottságát vizsgálják. Így az esszéknek fontos sarokkövét képezi az orvosi beszédmód és tudás tudományfilozófiai/ideológiai kritikája is; az írásokban vezérmotívumként húzódik végig a „normalitás” társadalmi meghatározásainak feltekerése.

A kötetben három írás is (Ally Crockford, Andrea Zittlau, Birgit Stammberger) számottevően foglalkozik a teratológia 19. századi születése kapcsán az orvosi diskurzus időről időre szenzációhajhász, néha perverz erotikába hajló klinikai eseteírásaival, a tanító és a kukkoló szándék összefonódásával, az anatómiai gyűjtemények cirkuszi attrakciókkal vetekedő „mutatványjaival”. A szerzők és szerkesztők legfontosabb, nyíltan kitűzött célja, hogy a különleges testek mehökkentő látványa mögé rejtett emberi sorsokat ismertessék, elmeséeljék történetüket, sikereiket, olykor extrém, szívszorító megpróbáltatásaikat. Ennek keretében több tanulmány is foglalkozik a torzszülemények karrierjével, önéletírásaival, így például kiváló látéletét kapjuk a két háború közti békeidőben turnező törpemutatványosok csehországi fogadtatásának (Filip Herza). Ebbe a vonulatba illeszkedik a kötet legmeggrázóbb írása is, a magyarországi zsidó, törpe előadóművészek sorsát elbeszélő szöveg, akiket budapesti és vándorcirkuszi sikereik után a nácik származásuk és alkatuk miatt koncentrációs táborba hurcoltak és kiirtottak (Kérchy Anna).

A témák szerint kronológiai sorrendbe rendezett tanulmányok két végpontja jól megvilágítja, hogy a széles látókör ellenére milyen egységes tudományos érdeklődés fűzi egybe a kötetet. A 13. századi leprások és a cukiság netovábbját megtestesítő ewokokat (a *Csillagok háborújából*), illetve a mumpicokat (az *Őz a csodák csodájából*) alakító törpe színészek közt elsőre vajmi kevés összekötő kapocs mutatkozik, de a tanulmányok szerzői (Kamillea Aghtan, Catriona McAra) meggyőzően érvelnek amellett, hogy az elutasított, eltorzult test még akkor is megtalálja érvényesülésének útját a kulturális szövegekben és az életben, ha a kortárs szemléletmód megbélyegzi őket, viselőik váltig harcolnak érte, hogy egyenjogú embertársként tekintsenek rájuk.

A könyvben további két esettanulmányt olvashatunk ezekről a törekvésekről, melyek eltérő korokban és kultúrközegben mutatják be a fogyatékkal élők rátermettségét és kifejezőmódjaikat, jelesül a champagne-i erdőben fölnövő vad lányról szóló írásban (Susan Small), és egy a poszt-szovjet Oroszországban élő, fogyatékos kamaszgyerekek bábszínház-előadásának kleisti vonatkozásait taglaló elemzésben (Benkő Krisztián). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szerzők kutatómunkájuk révén a más testtel élők méltóságát kívánják visszaadni, és e célkitűzést mintaszerűen meg is valósítják.

A tanulmánykötetről összességében elmondható, hogy szervesen illeszkedik a fogyatékoságtudomány átfogó, interdiszciplináris felfogásába. Az irodalmár ugyanúgy fog találni magának inyére való, gondolatébresztő tanulmányt, mint a kulturális antropológus. Ezen felül sajátos fókusza miatt hiánypótló mű is, angol

nyelven ugyanis viszonylag keveset írtak a (közép-kelet-) európai torzszülöttek életéről és világról; a könyvek és kutatások túlnyomórészt az angolszász *freakekről*, abból is inkább az észak-amerikai vándorcirkuszok és a P. T. Barnumhoz hasonló *showmanek* jóvoltából híressé vált előadókról szólnak, bár üdítő kivételek mindig akadnak. Az *Exploring the Cultural History of Continental European Freak Shows and 'Enfreakment'* is ehhez a sorhoz csatlakozik, példás emberiséggel és éles kutatói szemmel vezeti be az érdeklődő olvasót a biológia és az emberi képzelet találkozásának e meghökkentő világába.

„A szellem még él, folytatása következik...”

Heller Ágnes: *A mai történelmi regény*. Budapest: Múlt és Jövő. 2010. 263 p.

Ausztrics Andrea

Heller Ágnes legutóbbi, *A mai történelmi regény* című könyvében arra vállalkozik, hogy a történelmi regény műfaját és lényegét ragadja meg az utóbbi évtizedekben megjelent művek ismertetése és párhuzamba állítása révén. A mű szerkezeti felépítése szerint tíz átlátható és könnyen követhető fejezetre oszlik. Az *Előszó* és az első három fejezet bevezeti az olvasót a témába, körüljárja a történelmi regény és annak hagyományos, illetve posztmodern jellemzőit. A negyedikől a hetedik fejezetig tartó rész korszakokra bontva mutatja be a posztmodern történelmi regény legkiemelkedőbb alkotásait és azok közös, illetve eltérő tulajdonságait. A végződben visszatér a már korábban feltett és részben az első fejezetekben megválaszolt kérdésekre, miszerint mi a regény és mi a történelem.

A kötet olyan meghatározásokkal és elméleti fejtegetésekkel indít, amelyek mind arra szolgálnak, hogy leszűkítsék az olvasó számára ezt a komplex és több oldalról megközelíthető kérdést. A történelmi regény meghatározása kapcsán beszélni arról, hogy mely regények vannak összhangban egyfajta valóságreferenciával és melyek rendelkeznek áltörténelmi narratívával. Két hipotézist állít fel, melyek bizonyítást nyernek a valóságreferenciákat közvetítő művek esetében, a többi alkotás ezeken kívül esik, ezért azokkal nem foglalkozik. Az első hipotézis a „kizökkenő idő” hipotézise, ahol a történelem tudata képes megjelenni. A másik, ahol nem csak a kontextus történelmi, hanem a cselekvés maga is az. A szerző négy korszakot említ, ahol a világ „kizökken” a tengelyéből. Az első a római köztársaság pusztulásától a kereszténység megjelenéséig terjed, a második a reneszánsztól a felvilágosodásig tart, a harmadik a nagy francia forradalmat idézi meg, a negyedik pedig a holokausztot (2010: 28). A történetírás és a történelmi regény meg egyezik abban, hogy főhőse a történelem, azonban a történelmi regény elsősorban regény. Ezért kizárja vizsgálatának tárgya közül az életrajzi regényeket, a családregényeket és mindazokat, amelyek bibliai hősről íródtak.

A következő fejezetben a hagyományos történeti regényt tekinti át, amelyben nagy tanítójának, Lukács Györgynek *A történelmi regény* (1977) című művére hivatkozik. Lukács szerint „a történelmi regény feladata az, hogy a történelmi körülmények és alakok létét és éppíglétét költői eszközökkel bizonyítsa” (Lukács 1977: 52). Lukácsnak ez a munkája fontos része, mondhatni előzménye Heller könyvének, mivel Heller ugyanabban látja a hagyományos és a posztmodern történeti regény sajátosságait. Ezek a sajátosságok a „történelemformáló erők között (középen) álló főhős(ök)” (Heller 2010: 38), a „szükségszerű anakronizmus” (2010: 47) és a „népélet ábrázolása” (2010: 56).

De mit jelentenek ezek a sajátosságok és miért olyan meghatározóak? Heller a középben álló főhősök gondolatát azzal egészíti ki, hogy ez azért jelentős, mert ők a kor erőterét határozzák meg, amely egyben szellemi érdekek által vezérelt is. Gyáni Gábor így foalmaz a *Tiszatáj* 2004/4. számában megjelent *Történelem és regény: a történelmi regény* című írásában: „A »szükségszerű anakronizmus« fogalma arra szolgál tehát, hogy az empirizmus mocsarába való süllyedés veszélye nélkül is megállapíthassuk a múlt valamely kontextusának a jelentőségét, miközben egy pillanatra sem veszítjük szem elől a történelmi folyamat egészét, azt, aminek a mai elbeszélő van csupán teljesen a tudatában” (Gyáni 2004: 83). A népélet ábrázolása pedig azért fontos, mert amennyiben nem érint tömegeket egy történelmi szituáció, könnyen megkérdőjeleződhet a jelentősége.

A hagyományos regény jellemzőinek bemutatása átvezet minket a posztmodern vizsgálatához. De a jelen esetben mit jelent a posztmodern? Heller a posztmodern megjelenését Umberto Eco *A rózsza neve* című regényéhez köti és ez összehasonlításainak fő alapja is a következő fejezetekben. A hősök középen állnak, van anakronizmus és a „kultúra” (Heller 2010: 62) az események középpontjában áll. Ezeket a regényeket áthatja a „korszellem” (2010: 65), amely a cselekmény fő mozgatórugója, vezérli a karaktereket, lényegében mindent irányít. Fontos jellemzői, hogy nincs mindentudó elbeszélő többé, főszereplői hadvezérekből politikusokká és vallási vezetőkké alakulnak át. A regények szerzői az általuk bemutatott kort jól ismerik, de nem akarnak jóslatokba bocsájtkozni. „Mindegyik mozaikokból álló történelmet lát, egyikük sem beszél a haladás vagy a dekadencia nyelvét, akár össze akarnak állítani néhány mozaikot, akár nem” (2010: 81). A világszellem csak egyszerűen halad, de nem tudni, hogy előre vagy hátra, mert nincs, ami meghatározhatná, mi az, hogy előrébb, vagy tartani, vagy visszalépni.

A posztmodern regényírás alkotásai leginkább a Római Birodalomban vagy a 13–18. századi Európában, esetleg a 19. századi Amerikában játszódnak. Az elemzések időrendben haladva vizsgálják a három korszak Heller által legkiemelkedőbbnek tekintett műveit. Ezekben a regényekben a „hős” nem hős többé, nemi és etnikai kötöttség nélküli hétköznapi figura. A említett regények nagy része angol nyelven íródott, van közöttük olyan, amelyik magyarul meg sem jelent. Természetesen vannak nem kifejtett, hanem csak példaként megemlített művek

is, amelyek között van német, francia, spanyol és olasz szerzők által publikált. A szerző a magyar regények közül csak Spiró György *Fogságát* emeli ki és elemzi.

Elemzéseiben mindvégig azt a fajta hitelességet keresi, amely a történeten belül enged választást, különböző élethelyzetek közötti opciókat úgy, hogy közben megőrzi a történelem valós fonálát. A *Végszóban* a szerző azt állítja, hogy felesleges megkérdőjeleznünk a történelem létét, mert történetek mindig is voltak, lesznek. A mai történelmi regény hallgat a korszellem hívószavára (2010: 255), beépíti jelen valóságunkba a múltat és alkalmazza ezt a tudást. A könyv elegendő példát hoz arra, hogy mely regények felelnek meg ennek a kritériumnak és miért.

Az első fontos kérdés behálózza az egész művet. „Miben különbözik a történelmi regény a történetírástól?” (2010: 30) Mindkettőben fontos az autentikuság és a források, azonban mindkettő fikció, csak másképpen. A történelmi regény elsősorban regény, amelyben a szálakat elvarrják, hogy véget érjen. Valóság és fikció, igazság és lehetőség kapcsolatainak szövevényei hatják át azokat a regényeket, amelyeket a szerző felvonultat előttünk. „Néhány történelmi eseménynek új értelmezést adni s azt érvekkel alátámasztani, továbbá levéltári anyaggal dokumentálni” (2010: 237). Ez az alapvető feltétele a hitelesség kérdésének, ami az egyik legfontosabb szempont a szerző számára.

Heller Ágnes *A mai történelmi regényben* az utóbbi néhány évtizedben megjelent történelmi regényeket teszi vizsgálódása tárgyává. A könyvben, melynek jól átlátható gondolati íve van, alapvetően nem a kiválasztott regények irodalmi elemzésével vagy értékelésével, hanem az azokban megnyilvánuló történelemszemlélet értelmezésével találkozhat az olvasó. A személyes hangvétel pozitív jelenléte mellett, fontosnak tartom megjegyezni, hogy a vizsgált művek nem minden esetben a szerző által legjobbnak tartott alkotások, sokkal fontosabb szempont az általa keresett „korszellem” jelenléte. „Könyvem vizsgálódása nem az esztétikáról, hanem a történelemszemléletről szól. Nem a regények esztétikai értéke, hanem történelemszemlélete érdekelt” (2010: 258). Amelynek sosincs vége, „a szellem még él, folytatása következik” (2010: 260).

A mai történelmi regény személyes hangvételű, mégis informatív, logikusan felépített és követhető alkotás. Az elemzett művek nem a szerző által legjobbnak tartott alkotások, az is előfordulhat, hogy nem ismerjük mindegyiket, mert elkerülték a figyelmünket, vagy nem fordították le őket magyarra, és ezért nem találkoztunk velük. Mivel a könyv a korszellemet idézi meg és nem a konkrét példákat, mi is elvonatkoztathatunk saját hiányosságainktól, de összességében kortárs irodalom és történelem iránt rajongók figyelmébe ajánlom Heller Ágnes munkáját.

Úton egy Mezőség-monográfia felé

Keszeg Vilmos és Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Kolozsvár: Művelődés. 2010. 478 p.

Győri Tamás

Tudományművelés/oktatói műhelymunka és tudományközvetítés. E két terület termékeny találkozásának gyümölcse a tudásterületek széles skáláján mozgó, *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom* című tematikus tanulmánykötet. A kötet egyik szerkesztője Keszeg Vilmos, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Intézetének professzora, a Mezőség szülőtte és egyben kutatója, akinek immár harminc éves kutatói pályafutása alatt e térség népi kultúrájának feltárása mindvégig érdeklődése homlokterében állt. A másik Szabó Zsolt, a *Művelődés* főszerkesztője, akiről a művelődésszervezés és tudománynépszerűsítés elkötelezett patrónusaként beszélhetünk.

A kötet összeállítása mögött két alapvető mozgórugót vélek felfedezni: egy tudományos és egy „ideologikus” fogantatásút. Tudományos indíttatás alatt azt a törekvést értem, amely a térségről szóló tudás szintézisét jelöli meg céljaként. A régió iránti mélyebb érdeklődést a 19. század érintőleges fejezetein túl igazán csak az 1930-as évek, majd az 1970–80-as évek hozták magukkal. Noha született már egy mezősegi tájmonográfia és különböző tematikus monográfiák (Kós Károly, Keszeg Vilmos, Vetési László és Kövesdi Kiss Ferenc munkái), a kötet talán nem alaptalan juttatja eszünkbe egy újszemléletű, valamikor teljesebb Mezőség-monográfia megírásának szándékát. Az ideologikus indíttatás abban az elgondolásban rejlik, hogy a mezősegi származású vagy az ebben a térségben tevékenykedő, kiemelkedő személyek a mezősegi kötődés kontextusában jelennek meg (mezősegi híres emberek életrajzai). A mezősegi származás így csoportképző tényezővé válik.

Míg a 19. század folyamán az őstörténeti és művészeti-esztétikai érdeklődés magával hozta a Székelyföld vagy Kalotaszeg felfedezését, addig a korabeli Mezőség csak becsmérő impressziók kiváltója maradt. Keszeg Vilmos tágan értelmezett kutatástörténeti összefoglalója szerint az 1930–40-es évek Mezőségről szóló szakkutatásai művelődéstörténeti és társadalomnéprajzi, az 1980-as évektől fogva tájokológiai, történelmi és tipológiai megközelítésűek. A kötet többnyire az elmúlt évtized második felének Mezőség-kutatásait gyűjti össze, tematikájában jócskán eltávolodva Gazda Klára 2001-ben tett megállapításától, miszerint a romániai magyar néprajzkutatás alapvetően népművészet-központú. Számos tanulmány elemez élettörténeteket vagy népszokásokat, jellemzőek a történeti és társadalomnéprajzi kutatások, a tematikai és diszciplináris nyitottság.

A válogatás huszonzét tanulmányt, két megemlékező írást (Palotay Gertrúd etnográfus, illetve Barcsay Jenő tanár és festőművész tiszteletére) és tizenhét

mezőszéki híres ember rövid életrajzát közli. A kötet szerzőinek tapasztalati szintje nagyfokú heterogenitást mutat (több mint $\frac{3}{4}$ arányban a szakemberek javára). Helyszűke miatt néhány kiemelt tanulmányt ismertettek röviden.

A pályakezdő szerzők közül Berekméri Mária Erzsébet *Városodás – városiasítás a Mezőségen. (Nagysármás. Esetelemzés)* című írása a köztudottan várostalan Mezőség egy recens várospolitikai kísérletébe nyújt betekintést. A tanulmány rávilágít a városi rangra emelés feltételei és a város tényleges adottságai között feszülő ellentétekre. Értékes hozadéka, hogy leírja a környezet városossá alakítása és a közösség falusias kultúrája és mentalitása közötti átmenet nehézségeit és akadályait.

A kutatástörténeti merítések közül Keszeg Vilmos *Az Erdélyi Mezőség néprajzi irodalma* című munkája méltán a kötet bevezető tanulmánya. Az írás tartalma jóval tágabb, mint amire a címadásból következtetni lehet: az eddig felhalmozott néprajzi szakirodalom körén túllépve, más társadalom- és természettudományok eredményeit is figyelembe veszi, egészen a művészet Mezőség-reprezentációinak bemutatásáig. A szöveg második részében a szerző a mezőszéki kultúra összefoglalására tesz kísérletet. Az összegzés tömör és átfogó képet nyújt mindarról az akkumulálódott tudásról, amit a szakmunkák e térségről napjainkig felhalmoztak. Barabás László *A Mezőség néprajzi körvonalai és belső tagolódásának kérdései* című tanulmánya a térség kutatásának alapvető fontosságú hiányosságaira hívja fel a figyelmet. A szerző sorra veszi a különböző megközelítésű táji besorolásokat, majd a tanulmány következtetéseként sürgető felhívást fogalmaz meg a mezőszéki kistajak szisztematikus kutatására.

A kötetbe került szokáskutatások egyike Dimény Erika *Társadalmi kapcsolatok a magyarországi temetkezési szokásokban* című írása, amely a gyászoló család és a helyi közösség viszonyát vizsgálja. A meglehetősen részletgazdag leírás 1997 óta felhalmozott gyűjtések, utólagos feljegyzések, hangfelvételek alapján készült.

Bár a néptánc kutatás az 1970-es évektől a régió kutatástörténetének egyik stabil pontja, itt egyetlen elemzés képviseli. Varga Sándor *Tánc történeti divatok hatása a belső-mezőszéki települések tánckészletére és a táncok formai megjelenésére* című munkája az egyik legmagasabb szakmai színvonalon megírt tanulmány. Világos gondolatvezetés és rendszerezettség jellemzi írását. A térséghez kapcsolódó táncokat eredetük, majd formai sajátosságaik szerint tipologizálja, érzékenységének a hagyományos néprajz tárgykörén kívül eső populáris zenei divatok sem szabnak határt, melyek 20. századi hatása végül gyökeresen átalakították a Belső-Mezőszéki zenei tánckészletét.

A kolozsvári intézet műhelymunkájának egyik jelentős irányzata a kultúra egyén felőli megközelítését szorgalmazza. Ozsváth Imola *„Engemet ez tartott életbe...” Egy mezőszéki szövevény élettörténetének vizsgálata* című írása a Mezőköbölküton élő naiv művész életpályájának elemzésére vállalkozott. A szerző jól meghatározott kutatói elméletek mentén értelmezi és bontja ki a beszélgetőtárs biográfiáját.

Az etnomikológia magányos képviselőjeként Zsigmond Győző *Magyar népi gombaismeret a Mezőségen* címmel közli adatgazdag tanulmányát. A dolgozat alapját az 1980–2006 között megszakításokkal, de rendszeresen folytatott gyűjtések képezik. A szerző a mezősségi népi gombaismeretet különböző folklórműfajokon keresztül mutatja be (eredetmonda, monda, szólás, találós kérdés); a tanulmányhoz adattárat mellékel, ahol településenként feljegyzi a gombák különböző népi megnevezéseit, majd latin megfelelőjét.

Már a két világháború között erős pozícióval bíró viseletkutatás későbbi jelentős alakja Szentimrei Judit; a kötetben közölt írásának címe *A magyarói népviseletről*. A szerző a tárgyi kultúra kutatója és iparművész is egyben. A leírason túl munkájában esztétikai értékelések is megfogalmazódnak. Különös részletességgel és összegző igénnyel tekinti át a női és férfi viseleteket a 19. század végétől azok fennmaradásáig.

Wagner Péter szövegén ne keressük a társadalomkutató sajátos szemléletét. Az *Épített örökség a Mezőségen. Holttenger. Mezősségi útirajzok 2009–2010* című írás egy építész két éven belül megtett utazásainak reflexiói a térség épített örökségéről. Ez idő alatt a szerző 140 mezősségi települést ismert meg, ezek közül 123 utcáit, környékét, templomát, egyéb nevezetességét lerajzolta, összesen 244 művészi munkában. Írásához településjegyzéket mellékel, amelyben az összes helység építészeti nevezetességét és azok jelenlegi állapotát írja le.

A kötettel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a tanulmányok döntő többsége elhangzott az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi szakosztálya és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke által 2006-ban és 2008-ban Kolozsvárt megrendezett Mezőség-konferenciákon és/vagy megjelent más kiadványok (Művelődés, KJNT Évkönyve, Debreceni Szemle) hasábjain.

Röviden még néhány írásról, amely hagy még némi kívánnivalót maga után: Poenar-Rus Éva magyarborzási konklúzióinak gyenge a megalapozottsága, Hoffmann Siglinda vajdakamarási forrásfeltárásában pontatlanság figyelhető meg Bethlen Istvánnal kapcsolatban (80.), Fekete Albert nemesi kertkultúráról szóló tanulmánya szakirodalmi szempontból hiányos, vagy Nagy-Tóth Ferenc növény-tani kutatásokról szóló munkája felemás szerkezetű. A kötet mögött azonban döntően tapasztalt és szakmailag elismert kutatói gárda sorakozik fel, vagy a tanulmányok értékes adalékot közölnek.

A kiadvány érdekéért nevezhető meg a kolozsvári néprajzi intézet műhelymunkáját is átható interdiszciplinaritás, amiben a lelkipásztortól kezdve az iparművészen keresztül a botanikusig a legkülönbözőbb tudományok és művészetek képviselői jelenthetnek (bizonyos keretek között) felhasználható tudást. A *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom* című munkát haszonnal forgathatják mind a társadalom-, mind a természettudományok képviselői.